

Önsöz

Müzik ve edebiyat kendimi bildim bileli hem pratik hem de teorik anlamda hayatımın merkezinde oldu. Daha lise öğrencisiyken yakınlarım ve arkadaşlarımla bu konularda heyecanla paylaşımlarda bulunduğumdan, türkülerle ilgili çok sayıda soruya da muhatap oldum. 95.0 frekansından İstanbul ve çevresine yayın yapmakta olan Açık Radyo'da 2004 senesinde hazırlayıp sunmaya başladığım ve hâlâ devam eden *Dilden Dile Titreşimler* isimli halk müziği programı vesilesiyle soruların sayısı arttığı gibi mahiyetleri de çeşitlendi. En çok muhatap olduğum soru ise türkülerdeki dizelerin neden birbirleriyle alakasız olduğu idi. Sorulan soruların ötesinde türkü sözlerinin çok saçma olduğu yönünde görüş bildiren arkadaşlarımla tahfifleriyle de karşılaştım. Bu sorular ve türkülerin anlam boyutuyla ilgili kanımca haksız olan yaklaşımlar konu üzerine daha çok düşünüp okuma yapmaya ve kendimce açıklamalar getirmeye sevk etti beni.

Muhatap olduğum sorular çok işe yaradılar, çünkü okumalarım neticesinde uzmanlarının bile bunlara yeterince cevap veremediğini gördüm. Üzerine düşünüp konuyla ilgili açıklamalar getirmeye çalıştıkça belli ölçülerde tatmin edici olduğunu düşündüğüm bazı ilişkiler yakalayıp cevaplar bulmaya başladım. Bu sebeple 2006 senesinde henüz yüksek lisans öğrencisiyken türkü sözlerinin yorumlarından oluşan bir kitap yazmayı düşündüm. Aradan geçen senelerde akademik çalışmalar, hayatın hay huyu derken planladığım kitabı yazma fırsatı bulamadım. Sürekli zihnimin bir tarafında işlemeye devam eden bu kitap fikri yıllar içerisinde çok şekil değiştirdi. Önce sadece belli sayıda türküyü müstakil olarak yorumlayıp küçük bir kitap yazma niye-

tim vardı. Sonra *Anadolu Halk Türküleri Üzerine Denemeler* başlığını taşıyan bir kitap yazıp meramımı denemeler şeklinde anlatmak istedim. Yıllar ilerledikçe okumalarım beni farklı yerlere sürüklediğinden kitapla ilgili yeni bir kurgu şekillendi zihnimde ve konuyu yorum açısından teorik arka planıyla ele alan *Anadolu Türküleri Üzerine Hermeneutik Bir İnceleme* başlıklı bir çalışma yapmaya karar verdim. Hermeneutik üzerine üç dört sene boyunca yoğun okumalar gerçekleştirdim ve hattâ bu konuda hem lisans hem lisans üstü düzeyde dersler verdim. Ancak hermeneutik bahsinin bir kısmını yazdığımda bu felsefi meselelerin türkülerle birlikte ele alınmasının amaca hizmet etmeyeceğini gördüm. Çünkü bu kurguyla yazılan bir kitap felsefe okuyucusuna da edebiyat okuyucusuna da doğrudan hitap etmeyecekti. Bu nedenle hermeneutikle ilgili yazdıklarımı sonradan başka bir kitap olarak tamamlamak üzere rafa kaldırdım ve uzun yıllardır erteleyip bir türlü başlayamadığım bu kitap işine giriştim. Sonuç olarak ortaya çıkan ürünün okuyucunun muhayyilesini hareket geçirerek kitapta tezahür edenlerin ötesinde sonuçlara vesile olacağı ümidini taşıyorum.

Bu kitabı beş altı ay gibi kısa bir sürede yazmış olsam da ortaya çıkma süreci oldukça uzun bir zamana yayıldığından burada hepsini tek tek sayamayacağım çok sayıda insana ve kuruma teşekkür borçluyum. Ancak bazı kurum ve kişileri anmadan geçmem mümkün değil. Öncelikle yirmi yıldır program hazırlayıp sunduğum Açık Radyo birçok açıdan önemli bir muharrir işlevi gördü. Zira o programlar sayesinde dikkatim bu konular üzerine daha yoğun bir biçimde yöneldiğinden zihnimde dönüp duran meseleleri şekillendirmem kolaylaştı. Ayrıca bu kitaptaki türkü yorumlarının hatırı sayılır bir kısmının bağlantıları canlı yayınlar esnasında anlık olarak kuruldu. Açık Radyo'nun kendimi

ifade konusunda bana sunduğu özgür ve konforlu ortam dışında dinleyicilerin ve program yapımcılarının soruları, önerileri, öğrettikleri ufkumun genişlemesini sağladı. Bu sebeplerle Ömer Madra'nın şahsında tüm Açık Radyo çalışanlarına, program yapımcılarına ve dinleyicilerine müteşekkirim.

Bugüne kadar karşılaşp temas ettiğim hemen her düşünsel meselede fikirlerini ve engin tecrübesini benimle paylaşan, uzmanlık alanım olan felsefe konusunda aldığım yol ne kadarsa onun önemli bir kısmını borçlu olduğum hocam Prof. Dr. Ayhan Bıçak'a bana kattığı ve öğrettiği her şey için minnettarım. Kitabı okuyarak çok yerinde eleştiriler ve önemli düzeltmeler yapmasının yanı sıra sembollerle ilgili meselelerde fikirler vererek içeriğın zenginleşmesini sağlayan, ayrıca Harputlu İshak Efendi'nin eserinin hem Osmanlıca orjinalini hem de transliterasyonunu lütfeden arkadaşım Hürrem Gür Türer'e katkılarından ötürü teşekkür ederim. Yoğun mesaisi ve kısıtlı vaktine rağmen metni okuyarak bazı kavramsal hususlara dikkat çeken, imla hatalarını düzeltmekle kalmayıp yorum ve önerilerini benimle paylaşan kıymetli meslektaşım Dr. Ferdi Ertekin'e ve metni titiz bir biçimde elden geçirerek hem düzeltmeler yapan hem de hermeneutik bahsi başta olmak üzere çeşitli felsefi konulardaki ufuk açıcı fikirlerini benimle paylaşan meslektaşım Dr. Emre Elmas'a müteşekkirim. Kırk yıla yakın bir süredir çok verimli çalışmalar yürüten Pan Yayıncılık'ın kitabın basımını üstlenmesi benim açımdan çok sevindirici bir gelişme olmakla kalmadı, bu sevince Işık Gençer ve Ferruh Gençer başta olmak üzere Pan Yayıncılık'ın tüm mensuplarının titiz ve ilkeli bir çalışmayla, büyük emek vererek metni yayıma hazırlamalarının memnuniyeti de eklendi; kendilerine özenlerinden ötürü ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışma saatlerimde ofise gitmem gerektiğinde bana gerçek ve samimi bir anlayış gösteren, hayatın bana en güzel armağanlarından biri olan sevgili kızım Defne Dağtaşoğlu'na hem anlayışından hem de hayatıma getirdiği neşe ve saadetten ötürü çok teşekkür ediyorum. Benim için sadece bir abla olmanın ötesinde arkadaş, sırdaş, sığınak ve dayanak olan, hayatımın her aşamasında varlığından güç aldığım Gamze Dağtaşoğlu Gülmüş'e hem minnet hem de şükranlarımı sunuyorum. İnsan olarak kendimi var etmemi sağlayan, dolayısıyla her anlamda varoluşumu borçlu olduğum muhterem annem İsmet Dağtaşoğlu'na sabrından, öğrettiklerinden, verdiği ilhamdan ve güçten ötürü teşekkürden çok daha fazlasını borçluyum. Duygularımı kelimelerle anlatmanın zorluğu nedeniyle elinizdeki kitabı kendisine ithaf ediyorum.

Son olarak, birçok ilgi alanımı, yaklaşımımı, tavrımı, hayata karşı duruşumdaki düsturları borçlu olduğum iki insanı yâd etmek istiyorum. Özellikle bu kitabın çerçevesine giren konulardaki dikkatimi büyük oranda onlara borçluyum. Entelektüel meraklarımın önemli bir kısmını kendisinden tevarüs ettiğim ve örnek aldığım rahmetli dedem Mahmut Hamdi Karabekiroğlu'nu minnet ve özlemlerle yâd ediyorum. Maddi manevi her konuda beni destekleyen, sabrı ve özeniyle çok iyi bir baba olan, ruhunun desteğini hâlâ hissettiğim rahmetli babam Mehmet Hamdi Dağtaşoğlu'nu da hayır ve sevgiyle yâd ediyor, bana kattığı her şey için kendisini minnetle anıyorum.

Giriş

Malum olduğu üzere “türkü” aslında bir edebiyat terimidir fakat günümüzde maya, bozlak, gurbet havası, yol havası, tatyân, halay, karşılama, semah, duaz imam, mersiye gibi isimlerle anılan tüm türleri kapsayan şemsiye bir terim olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu yanıyla sadece edebiyat alanında kullanılan bir terim olmanın ötesine geçmiş, halk şarkılarının hem edebi hem de müzikal boyutuna işaret eden bir anlam kazanmıştır. Halk müziği söz konusu olduğunda edebi boyut ile müzikal boyut birbiriyle çok yakından ilişkilidir ve birlikte ele alınmaları ya da en azından biri incelenirken diğersinin de akılda tutulması önem arz etmektedir. Ancak elinizdeki çalışma türkülerin sadece edebi boyutuna yoğunlaşarak müzikal boyutunu dışarıda tutmaktadır. Bunun iki nedeni vardır. İlk olarak, kitabın amacı türkü sözlerinin mahiyetiyle ilgili yanıtlanması elzem olan sorulardan bazılarını açıklık getirmektir, dolayısıyla konunun sınırlandırılması bu amacın gerçekleştirilebilmesi için bir zaruret hâlini almıştır. İkinci olarak, ilerleyen yıllarda bu edebi boyutu tamamlamak üzere türkülerin müzikal boyutuyla ilgili başka bir çalışma yapmak konunun doğasına daha uygun düşmektedir.

Halk müziğiyle ilgilenen okuyucuların bir kısmı Alevi-Bektâşi kültür dairesine giren türkülerin incelendiği bölümde neden semahların, duaz imamların ya da mersiyelerin hassaten ele alınmadığını, diğers bir kısmı da edebi türlere ve türkülerin sınıflandırılmasına neden değinilmediğini sorgulayabilirler. Kimi okuyucular da yine kültürel arka planla ilgili daha detaylı açıklamaların neden eksik bırakıldığı konusunda eleştirel bir yaklaşım sergileyebilirler. Bunlar ve bunlara benzer muhtemel sorular

haklı olmakla birlikte üç nedenden ötürü söz konusu meselelere dair açıklamalar kitabın çerçevesi dışında tutulmuştur. İlk olarak bu meseleleri ele alan kitap ve makaleler bulmak zor değildir, dolayısıyla bunların incelenmemiş mevzular olmadığı görülmektedir. İkinci olarak, elinizdeki kitap türkü sözlerinin anlam katmanlarının nasıl daha iyi fark edilebileceğine yönelik bir yordam önermeyi amaçladığından edebi türlerin özelliklerinin sergilenmesi, türkülerin konularına ya da başka niteliklerine göre tasnif edilmesi, bir türün örneklerinin eksiksiz ele alınması gibi iddialar taşımamaktadır. Üçüncü olarak, kültürel konularda buradakinden daha detaylı açıklamalar getirmek müstakil bir çalışmanın konusu olduğu için bu çalışmanın dışında kalmaktadır. Örneğin Alevi-Bektâşi kültürü buradakinden çok daha detaylı tartışılmayı hak eden, kimi yönleriyle çetrefil bir meseledir. Ancak bu başlı başına bir monografya çalışmasını gerekli kılacağı gibi böyle bir amaca yönelmek bu kitabın eksenini kaydırarak kurgusunu zorlayacağından kapsam dışı bırakılmıştır.

Akla takılabilecek bir diğer soru ise türkülerde sıklıkla karşılaşılan geyik, turna ve dağ gibi sembollerin ve tasavvufi meselelerin tartışıldığı kısımlarda dört kapı kırk makam gibi konuların neden dışarıda bırakıldığı sorusudur. Bunlar elbette ki önemli semboller ve konulardır, dolayısıyla çalışılmayı hak etmektedirler. Ancak yine kitabın amacı doğrultusunda birçok kişinin malumu olan ya da yüzeysel araştırmalarla çok emek harcamadan anlaşılabilir semboller ve konular değil, daha az ele alınanlar hattâ bazıları hiç incelenmemiş olanlar tercih edilmiştir. Ayrıca semboller de dahil olmak üzere bu kitapta yer alan meselelerin her biri kitap hacminde ele alınabilecek kadar geniştir. Örneğin sadece elma ve yılan gibi semboller, devriye gibi türler, tasavvufi makamların her biri türküler bağlamında başlı başına kitap

çalışması olabilirler. Bu açıdan kimi okuyucular nezdinde buradaki açıklamalar haklı olarak yeterli görülmecektir. Ancak her biri kitaplaştırılmayı hak eden bu meselelerle ilgili genel de olsa açıklamalar yapabilmek ve yeterli örnek verebilmek için bu yol tercih edilmiştir.

Konuya aşına olan bazı okurların sorgulayabileceği bir diğer mesele ise incelenen mevzuları daha iyi örneklendirebilecek şiirler olmasına rağmen neden onların dışarıda tutulmuş olduğudur. Örneğin çeşitli şairlerin divanlarında tevekkül, seyr u sülûk ya da sabır gibi konuları daha net ve etraflı işleyen şiirler bulmak mümkündür. Ancak bu kitabın amacı saz şairlerinin şiirlerini edebi boyutlarıyla ele almak değil, aksine havalandırılarak bir ezgiye göçürülmüş ve kolektif hafızada yerleşerek halkın çoğunluğu tarafından genel kabul görmüş şiirleri incelemektir. Bu nedenle birkaç istisna hariç, örnekler kitabın amacı doğrultusunda özellikle türküleşmiş şiirler arasından seçilmiş, türkü olarak okunmayanlar ise dışarıda bırakılmıştır.

Anonim olmayan eserlerin türkü olarak nitelenip nitelenemeyeceği konusunda bu kitapta tercih edilen yaklaşımın açıklanması da bazı eleştirileri ve soruları baştan karşılamak için önem arz etmektedir. Malum olduğu üzere söz ve müzik yazarı bilinen eserlerin türkü sınıfına dahil edilemeyeceğini, sadece anonimleşmiş olanların bu niteliği taşıyabileceğini savunanlar bulunmaktadır. Sahibi herkesçe bilinen türkülerin bile TRT’de anonim eserlermiş gibi kaydedilmesinin nedeni bu sorunlu yaklaşımdır.¹ Geleneğe yaslanan ve onun özelliklerini bihakkin taşıdığı ayan beyan ortada olan eserlerin, sırf yazarları belli diye türkü olarak nitelenemeyeceği iddiası tartışma konusu dahi

¹ Halil Atılğan, “Halk Müziğimizde Anonimlik ve Beste Meselesi”, *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Der. Salih Turhan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 163, 165, 172-173.

edilemeyecek kadar yersizdir. Yüzlerce örnek verilebilecek olmasına rağmen Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Daimi ve Neşet Ertaş gibi isimleri ve onların eserlerini hatırlatmak bile söz konusu iddianın saçmalığını ortaya koymak için yeterlidir. Dolayısıyla bu kitapta söz ve müzik yazarı belli olan eserler tereddütsüz bir biçimde türkü olarak nitelendirilmişlerdir.

Daha başlangıçta açıklığa kavuşturulması gereken başka bir konu ise yorum meselesiyle ilgilidir. Çünkü okuyucuların bazıları türkü metinleri hakkında burada yapılan yorumlara yer yer katılmayabilir ya da başka yorumları daha makul bulabilirler. Unutulmamalıdır ki hiçbir yorum hakikat iddiasında bulunmaz, aksine çeşitli bağlamlarda temellendirilerek geçerlilikleri güçlendirilebilir. Dolayısıyla bu kitapta yer alan yorumların da geçerli tek yorum olma iddiası bulunmamakla birlikte olabildiğince iyi temellendirilmeye çalışıldıkları, bu anlamda muhtemel yorumların en güçlülerinden oldukları iddia edilebilir. Ayrıca kimi türkülerin söz yazarlarından bazıları hâlâ yaşamaktadır, bazıları da çağdaşımız sayılabilecek kadar yakın zamanlarda vefat etmiştir. Söz konusu türkülerini yazıp havalandıran âşıklar ya da onların yakınları hasbel kader bu kitapla temas edecek olurlarsa ele alınan metinlerdeki kastın burada yapılan yorumlardan farklı olduğunu düşünerek bu yorumları hoş karşılamayabilirler. Ancak burada yazılanlar, yukarıda da belirtildiği üzere, tek geçerli yorum olma iddiası taşımamakta ve yazarların muradını olduğu gibi ortaya koyma amacı gütmemektedir.

Ayrıca, malum olduğu üzere çağımız hermeneutik tartışmalarında yazarın ölümünden bahsedilmekte² ve bir metni oku-

² Roland Barthes, "Yazarın Ölümü", *Dilin Çalışma Sesi*, Çev. Ayşe Ece, Necmettin Kamil Sevil, Elif Gökteke, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 61, 63 ve 66. Aynı konuya farklı bir yaklaşım için bkz. Michel Foucault, "Yazar Nedir", *Sonsuza Giden Dil*, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, 2.

manın tek doğru yolunun yazarın niyetini incelemek olmadığı, aksine yazardan bağımsızlaşmış olan metinde yazarın bile düşünmediği, hattâ kastetmediği anlamları bulup çıkartmak gerektiği sıkça iddia edilmektedir. Örneğin Gadamer, “Sanatçı, yarattığı şeyin donanımlı yorumcusu değildir. Bir yorumcu olarak o, eserin yalnızca alıcıları durumundaki kişiler üzerinde hiçbir otomatik otoriteye sahip değildir. ... Okuyucu olarak kendi eserine yüklediği anlam standart oluşturamaz,”³ tespitinde bulunmaktadır. Bu kitaptaki türkü metinleri de yazarların niyetlerinden ziyade kültürel dünyanın derinlerinde bulunan ilkeler dikkate alınarak, daha geniş bir perspektiften yorumlanmıştır.

bs., İstanbul, 2014, s. 225, 229, 233-234, 240. Roland Barthes’ın incelemesi üzerinden yazar, okur ve metin ilişkisini çağdaş Fransız felsefesi bağlamında özgün biçimde ele alan bir tartışma için bkz. Emre Elmas, “Gerçekçi Ol ve İmkânsız İste! Roland Barthes ve Yazarın Ölümü Üzerine Bir Okuma”, *Felsefelogos*, Sayı: 81, 2023.

- ³ Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem-1*, Çev. Hüsamettin Arslan; İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008, s. 268. Çağımızda çokça tartışılan bu konu farklı görüşlerin çatışma alanı olmuş ve hatırı sayılır bir literatür üretilmiştir. Bu kitabın sınırları dışında kaldığı için detaylandıramayacağımız bu tartışma hakkında sadece genel bir fikir edinmek için şu eserlere başvurulabilir: Umberto Eco, *The Limits of Interpretation: Advances in Semiotics*, Indiana University Press, ABD, 1994, s. 2, 38-39, 44-45, 50-51. Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*, Çev. Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 33, 48-52. E. D. Hirsch, *Validity in Interpretation*, Yale University Press, ABD, 1967, s. 5, 32-40, 142-143, 170-173, 207, 216, 242-255. David Weberman, “A New Defense of Gadamer’s Hermeneutics”, *Philosophy and Phenomenological Research*, Cilt: 60, No. 1 (Ocak, 2000), s. 56-58. Burhanettin Tatar, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti: Gadamer versus Hirsch*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999. Osman Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları: Felsefi ve Eleştirel Hermeneutik*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s. 62-63, 176-217. Çevrimiçi: <https://stanford.library.sydney.edu.au/archives/spr2010/entries/hermeneutics/> Bjørn Ramberg; Kristin Gjesdal, “Hermeneutics”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Haz. N. Edward Zalta, 2009.

Şunu da belirtmek gerekir ki burada gündeme alınan tartışmalar kültürel bir dünyanın belli açılardan anlaşılması amacına matuftur. Dolayısıyla bilhassa türkülerin tasavvuf bağlamındaki yorumlarında üzerinde durulan hususlar bunu akıldan çıkartmadan okunmalıdır. Çünkü amaç, bir inanç dünyasını aktarıp detaylandırmak değil, kültürel bir dünyanın ürünlerini daha yakından tanımak için gerekli zemini oluşturmaktır. Başka bir deyişle, bir okuyucu herhangi bir dinin mümini olarak kendi meşrebince bunları okuyup anlamlandırabileceği gibi herhangi bir dine mensup olmayanlar ve ateistler de sadece kültürel bir dünyanın anlaşılması amacıyla bu meselelere yaklaşabilirler. Tercih, meşrebine göre okuyucunun kendisine kalmaktadır.

Kitabın ilk iki bölümü ile üçüncü bölümünde ele alınan türkülerin içerik açısından birbirlerinden ne kadar farklı oldukları okurların dikkatinden kaçmayacaktır. Bunun temel sebebinin sembollerin sıklıkla ya cinsel meseleleri üstü örtülü olarak anlatmak ya da ilahi sırları ehline biraz kapalı bir biçimde aktarmak olduğu iddia edilebilir. Zira içeriği kolayca anlaşılacak türkülerde sembollerin sık kullanılması gerekmemektedir. İlk bölümlerde cinsel atıfların yoğun olmasına rağmen üçüncü bölümde tasavvufi içeriğin daha ön plana çıkmasının temel nedeni budur. Bu da aslında bize sembollerin üstü kapalı biçimde anlatılmak istenen meseleleri işlemek amacıyla işlevsel bir araç olarak sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Birkaç teknik meseleyi açıklığa kavuşturmak da isabetli olacaktır. Kitapta yer alan türkülerin sözlerinin çoğunluğu TRT'nin yayımlamış olduğu *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi* ismini taşıyan iki ciltlik repertuar kitabından alınmıştır.⁴ Metin-

⁴ *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi Cilt: 1*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. bs, Ankara, 2006. *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi Cilt: 2*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. bs, Ankara, 2006.

de zaten çok sayıda dipnot bulunduğu için bu eserlerden alınan türkü sözlerine ayrıca dipnot verilmemiştir. Repertuvarda bulunmayan ya da önemli bazı saz şairlerinin şiirlerinden oluşan türkülerin hangi kaynaklardan alındığı ise dipnotlarda belirtilmiştir. Ayrıca bazı türkülerin sözleri yorumlanırken iki nedenden ötürü ilgili dizeler dışındaki dize ya da kıtalar aktarılmamıştır. İlk neden, tüm türkülerin sözlerinin bütününe aktarmanın kitabın hacmini gereğinden fazla şişirecek olması, ikincisi ise ilgili okuyucuların söz konusu metinlere kolaylıkla ulaşabilecekleri hem matbu hem de çevrimiçi kaynaklar bulunmasıdır.

Belirtilmesi akademik açıdan önem arz eden son bir husus ise kitabın bazı bölümlerinin daha önceki çalışmalarına dayanmış olmasıdır. Şöyle ki, kitapta yer alan *Sevr u Sülûk Türküleri* isimli bölüm daha önce yayımlanmış olan ve aynı ismi taşıyan makaledeki malzeme kullanılarak yazılmıştır. Yılan ve elma sembolleriyle ilgili bölümler ve sözlü kültür bahsinde, yine daha önce yayımlanmış olan *Sözlü Kültür ve Âşık Veyssel, Anadolu Türkülerinde Yılan Motifi ve Nefs ve The Motive of Apple in Different Cultures and its Usage in Anatolian Folk Songs* başlıklı çalışmalarından az da olsa faydalanılmış ancak o yazılardaki detay burada verilmemiştir. Dolayısıyla konuya daha derin bir ilgiyle yaklaşan okurlar, yılan ve elma sembollerinin yanı sıra sözlü kültürle ilgili daha detaylı açıklamalar için yukarıda ismi verilen makalelere başvurabilirler. Fakat *Sevr u Sülûk Türküleri* başlıklı makalenin tüm içeriği bu kitapta bulunduğundan okurların söz konusu makaleye gitmelerine gerek yoktur.